

HÖGERN OM NATUREN

Av fil. lic. LEIF CARLSSON

Ett tilltalande drag i högerpartiets nyligen publicerade kulturprogram, "Rikare kultur", är att det innehåller ett särskilt kapitel om natur- och kulturminnesvården. Ett tidens tecken — vissa av de ting som berörs i det avsnittet kommer sannolikt inom överskådlig tid att visa sig ge upphov till centrala politiska frågor. Olyckligtvis måste man dock i stort sett inskränka sina positiva omdömen till att notera partiets intresse för problemen och lovorda den goda viljan bakom programskrivningen. Ansatsen är förträfflig, eller korrekterare uttryckt, det är förträffligt att en ansats gjorts. Men ännu fattas mycket, alldeles för mycket, för att man skulle kunna tala om ett verkligt tidsenligt och framtidsdugligt naturvårdsprogram. (Trots dubbelrubriken inskränker jag mig i det följande till *naturvårdssidan*; det innebär inte någon insinuation om att *kulturminnesvården* skulle vara ett mindre viktigt fält.)

Det betänkliga med programmet är inte närmast dess till torftighet begränsade korthet och dess därmed sammanhängande brist på konkreta förslag, även om ytligheten i framställningen väl på sitt

sätt ger en antydning om att frågorna ännu inte tagits riktigt på allvar. (Är det en tillfällighet att natur- och kulturminnesvården tillsammans fått mindre än hälften av det utrymme som ägnats åt propagandan för kommersiell radio och TV?) Ett karakteristiskt exempel: "Ett i hög grad besvärande naturvårdsproblem utgör vattenföroreningarna. Effektiva åtgärder måste vidtagas för att förebygga och motverka dessa." Förträffligt, så långt. Men vilka åtgärder, på vems initiativ och — ej minst viktigt — på vems bekostnad? Finns det någon som inte i största allmänhet håller med om att vattnet skall vara rent? Programmet har blivit så anspråkslöst och gemytligt att det knappast säger något om vad högern tänker ta sig för i denna fråga.

Sådana detaljer kan vara en smula irriterande, men det som gör programmet verkligt värt att diskutera är något annat, nämligen själva dess grundsyn på naturvårdens problem. Två formuleringar torde räcka till för att klargöra vad det är fråga om. "Naturvården måste bedrivas så, att tätortsmänniskans behov av kontakt med naturen tillgodoses", heter det (med

en något egendomlig inskränkning jämfört med inledningen, där man understryker att "den svenska naturen utgör en omistlig tillgång för vårt folk", alltså inte bara för tätortsfolket?) och vidare: "...vid samhällsplaneringen måste därför mera än vad som hitintills skett fritidsintressena beaktas". Hur detta skall ske går man inte närmare in på. Utöver fromma förmaningar om "vaksamhet" och "omtanke" — där intet sägs om vad man bör göra med dem som brister i omtanke — finns det endast en praktisk rekommendation om hur det antydda målet skall nås: exploatering av naturtillgångar "bör ske i samråd med naturskyddets organisationer". Det låter utmärkt, men är ganska oroande. I och för sig är det givetvis förträffligt med samråd av denna art; vad partiet menat med att ta in punkten i sitt program är kanske något oklart, men rimligast är väl att räkna med att man avser att verka för att en skyldighet att samråda lagfästes. Det oroande är, att samrådet inte på något sätt kompletteras med robustare medel. Vad skall ske i de fall där samråd inte visar sig effektivt? Det innebär ingen underskattning av det viktiga och hängivna arbete som utförts av "naturskyddets organisationer" om man konstaterar, att deras moraliska påtryckningar hittills i beklämmande många fall visat sig otillräckliga. Den i stort sett obesvärat fortskridande förstöringen av de norrländska älvarna talar

här sitt dystert tydliga språk. Det kan dock inte gärna vara programförfattarnas mening att allt skall fortgå ungefär som hittills — i så fall hade man lika väl kunnat låta bli att utarbeta ett naturvårdsprogram. Men om man alltså syftar till en förstärkning av nuvarande erfarenhetsmässigt otillräckliga skydd — varför inte antyda vad det är man vill? Det är slående att inte ett ord sägs om det helt avgörande problemet — möjlighet att betala ersättning för olika former av intrång i markägares förfoganderätt.

Detta är så långt en fråga om medel — och som sådan viktig nog. Viktigare är dock frågan vilka mål man syftar till, och på den punkten är programmet inte alls otydligt. Tvärtom tar det — om det läses efter ordalydelsen — mycket bestämt och ensidigt ställning för ett och endast ett av de ofta mot varandra stridande intressen som det gäller att balansera mot varandra, om en rimlig naturvård skall kunna åstadkommas.

Naturvårdsutredningen har arbetat med begreppen socialt och kulturellt naturskydd. Det förra innebär korteligen att se till att det finns naturområden disponibla för fritidsfolkets rekreation. Det senare innebär däremot naturskydd i ordets äldre mening: att garantera att i alla fall ett minimum av naturområden får finnas kvar någorlunda oförstörda och ostörda — ostörda icke minst av turist- och nöjesindustri. Utredningen har

onekligen gjort vad den kunnat för att släta över den i vissa fall ofrånkliga konflikten mellan de två intressena; mycket tyder på att det i stort sett dock blivit det sociala som tillgodosetts mest. Högerprogrammet tycks däremot inte ens ana problemets existens — det tar uteslutande hänsyn till fritidsfolkets intressen. Är det en lapsus, eller skulle det uppscendeväckande ha inträffat, att man medvetet bestämt sig för att bortse från det redan hårt klämda kulturella naturskyddets problem? Två ting hade programmet i stället bort betona, i varje fall som en motvikt mot "fritidsintressena". Det ena är, att det kulturella naturskyddet, ansträngningarna att skydda naturen *mot* människan, ingalunda som ofta antyds från förment "realistiskt" eller "praktiskt" folk uteslutande dikteras av s. k. estetiska hänsyn. För många är dessa hänsyn utan tvivel väsentliga — även om de i de större sammanhangen betraktas som i värsta fall asociala, i bästa fall harmlösa virrigheter — men de är inte dominerande på naturvårdssidan; hur gärna praktiska kraftverksbyggare än vill försöka antyda det. Protesterna mot ovarsamma exploateringar gäller inte främst att man fördärvar något vackert, utan att man företar ingrepp som dels ofta medför påtagliga ekonomiska nackdelar på kort sikt (grundvattenförstöring, förstöring av fiskevatten och fiskreproduktion, dränkta betesland...)

dels, och framförallt på längre sikt riskerar att på ett nu svårbedömbart sätt rubba förutsättningarna för naturens liv i det berörda området. Det är besynnerligt att den på kort sikt — eller utan sikt alls — räknande exploitören i den allmänna diskussionen så ofta framstår som det rationella tänkandets företrädare, medan den som hänvisar till biologiska eller andra realiteter avfärdas som en verklighetsfrämmande romantiker.

Detta leder över till den avgörande bristen i högerprogrammet — att det icke med ett ord berör forskningens roll i sammanhanget. Ett väsentligt motiv för det moderna kulturella naturskyddet är att garantera framförallt den biologiska forskningen tillgång till lämpliga, sammanhängande och orörda naturområden, som dels kan tjäna som "arkiv" över den "nationella tillgång" som naturen enligt lagens ord utgör, dels möjliggöra långsiktiga forskningsprojekt av ekologisk och annan art. Att *detta* behov inte tillgodoses genom att reservera — eller öppna — vissa naturområden för "fritidsfolket" torde vara uppenbart; likaså att det inte räcker med att fridlysa en eller annan "vacker" dunge eller bergstopp.

Problemet är minst av allt teoretiskt. Det är tvärtom omedelbart praktiskt aktuellt på ett område som dessutom direkt faller under politiska beslut. Det gäller, lätt att begripa, våra nationalparkeres öde. Nationalparkerna har av riksdagen

avsatts bl. a. för den ovan berörda arkivfunktionen. De har också i åtskilliga fall mycket riktigt kommit att spela en väsentlig roll för forskningen. Olyckan är bara, att det skydd, som i dessa fall borde vara totalt, gång på gång visar sig brista så snart ett annat, mera "praktiskt" intresse kommer med i spelet. Hittills har det mest gällt vattenkraftexploateringen — attentatet mot Stora Sjöfallet är det senaste övergreppet, men förmodligen inte alls det sista. Redan avtecknar sig ännu en risk — nämligen just "tätortsmänniskans behov av kontakt med naturen". Framstötarna om att på olika sätt göra nationalparkerna lättillgängliga är givetvis spontant sympatiska för fritidsfolket; men de kan bli helt förödande för de andra, reverenter sagt centralare, intressen som nationalparkerna i första hand är till för att tillgodose. Biltrafik, transistormusik, nedskräpning och motellbebyggelse kan tillsammans i ett känsligt område in-

nebära så betydande störningar att viktiga biologiska undersökningar äventyras. Mycket tyder på att vakthållningen om nationalparkerna som ostörda biologiska reserivat f. n. är den mest överhängande naturvårdsuppgiften. Det är trist att se, att ett konservativt kulturprogram inte kunnat ägna en enda rad åt den saken.

Vi bygger forskningsinstitut för miljoner — för att forskarna skall få sköta sitt arbete där, inte för att guida tusentals turister igenom dem. Kan man inte resolut välja att betrakta i varje fall de viktigaste nationalparkerna på liknande sätt? Kan det verkligen inte tänkas att tätortens fritidsmänniska — om hon inte vill nalkas dessa vildmarksområden på det ansträngande och diskreta sätt som naturen själv anvisar — kan nöja sig med att njuta av motorbuller, bensindoft, coca-cola och Beatles någon annanstans än i Sarek eller Padjelanta?